

วิวัฒนาการบรรษัทข้ามชาติญี่ปุ่นกับการขยายตัวทาง เศรษฐกิจและความมั่นคงในเอเชีย

ความเป็นมาของบรรษัทข้ามชาติญี่ปุ่น

บรรษัท ญี่ปุ่นมิได้มีกำเนิดและวิวัฒนาการอย่างค่อยเป็นค่อยไปตามธรรมชาติ การเคลื่อนไหวของทุนจาก เช่น การเกิดของบรรษัท ในโลกทุนนิยมตะวันตก แต่บรรษัท และระบบทุนนิยมญี่ปุ่นเป็นผลผลิตโดยตรงจากนโยบาย "การสถาปนาทุนนิยมจากเบื้องบน" ที่รวดเร็วเฉียบพลันของรัฐบาลในยุคการปฏิรูปเมจิ (Meiji era) ซึ่งเริ่มต้นในช่วงหลังของศตวรรษที่ ๑๙ สาเหตุโดยตรงก็คือ สภาพแวดล้อมระหว่างประเทศในยุคนั้น อันเป็นยุคที่จักรวรรดินิยมตะวันตกทั้งสหรัฐอเมริกา รัสเซีย อังกฤษและเยอรมันต่างแข่งขันกันเข้ามาบีบอิทธิพลและแสวงผลประโยชน์ทาง เศรษฐกิจในภูมิภาคเอเชียตะวันออก และเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ความกลัวของรัฐบาลญี่ปุ่นที่จะถูกมหาอำนาจตะวันตกเข้าครอบงำควมนโยบายเรือปืน ทำให้รัฐบาลญี่ปุ่นตั้งเป้าหมายที่จะพัฒนาประเทศให้เป็นสังคมอุตสาหกรรมสมัยใหม่โดยเร็วที่สุด เพราะตระหนักดีว่า การเป็นประเทศอุตสาหกรรมนั้นเป็นพื้นฐานของพลังอำนาจแห่งชาติของประเทศจักรวรรดินิยม และสำหรับญี่ปุ่นนั้น หนทางเดียว

ญี่ปุ่นถูกสหรัฐ ีเรือปืนคุกคามให้ยอมเปิดประเทศในปี ๑๘๕๔ จึงทำสนธิสัญญา แฮร์ริส (Harris) กับสหรัฐ และในปีเดียวกัน ญี่ปุ่นก็ต้องทำสนธิสัญญาในลักษณะเดียวกันนี้ กับฮอลแลนด์ รัสเซีย อังกฤษและฝรั่งเศส สนธิสัญญาเหล่านี้บีบให้ญี่ปุ่นต้อง เปิดเมืองท่าและมีสิทธิของสัญลัษณ์ชิปปิงโดยทาง เศรษฐกิจ ไปหลายส่วน โดยต้อง เปิดตลาดของตนให้สินค้าราคาถูกจากตะวันตกหลัง ไหลมาแทนที่ และทำลายหัตถกรรมพื้นบ้านลง ทำให้ราคาข้าวภายในเปลี่ยนแปลงขึ้นลงอย่างรุนแรงและเกิดภาวะเงินเฟ้อตามมา ดู Jon Halliday, A Political History of Japanese Capitalism (New York: Random House, 1975), chapter 1.

ที่จะรอกพบจากถาวรถูกกลืนกินโดยจักรวรรดินิยมตะวันตกก็คือ ต้องกลายมาเป็นจักรวรรดินิยม
เสียเอง

ในช่วงปลายศตวรรษ ๑๙ เป็นต้นมา รัฐบาลญี่ปุ่นจึงผลักดันนโยบายที่ก่อให้เกิด
การรวมศูนย์ของทุนอย่างขนานใหญ่ที่สำคัญก็คือ การผูกส่วนเกินจากชนบทในรูปการเก็บภาษี
และการสถาปนาระบบธนาคารที่ประสิทธิภาพทั่วประเทศ ทุนเหล่านี้ถูกอัดฉีดเข้าสู่
ภาคอุตสาหกรรมที่เติบโตขึ้นอย่างรวดเร็ว โดยรัฐบาลได้ระดมระวางอิทธิพลของต่างชาติ
ตะวันตกให้เข้ามาเกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรมที่สาคัญทั้งด้านเงินทุน และความรู้ทางเทคนิควิทยา ทุนนิยม
ญี่ปุ่นจึงเติบโตขึ้นอย่างปลอดภัยจากการพัฒนาแบบที่ค่อนข้างถึงถึงปัจจัยการผลิตจากประเทศที่พัฒนา
แล้ว ดังนั้น สิ่งที่เติบโตขึ้นมาภายใต้เงื้อมมือดังกล่าวนี้ก็คือ สถาบันนายทุนชาติที่มีอำนาจ
ผูกขาดเข้มแข็ง ซึ่งเป็นที่รู้จักกันในนามของกลุ่มไชโบตสึ (zaibutsu) ไชโบตสึแต่ละแห่ง
มีบริษัทในเครืออันมีรอยแห่งในทุกแขนงธุรกิจทั้งการผลิต การค้าและการเงิน โดยแต่ละกลุ่ม
จะมีจุดศูนย์รวมที่ "บริษัทฮอนด้า" ("Honsha" ซึ่งหมายถึง holding company) อันเป็น
หัวใจของการบริหารแบบรวมอำนาจสู่ศูนย์กลางของกลุ่ม โดยบริษัทฮอนด้านี้จะเข้าไปถือหุ้น
ร่วม และมีส่วนร่วมในการบริหารของบริษัทในเครือ ลักษณะสำคัญอีกประการหนึ่งของกลุ่ม
ทุนผูกขาดในยุคนี้ก็คือ อำนาจในแต่ละกลุ่มจะมีศูนย์รวมอยู่ในมือของตระกูลสำคัญ ๆ ที่มี
เป็นขุนนาง และมีความผูกพันใกล้ชิดกับบุคคลสำคัญระดับสูงในวงการบริหารราชการ
พลเรือน ตลอดจนเชื้อพระวงศ์ ความสัมพันธ์ใกล้ชิดเช่นนี้เองมีส่วนให้โครงสร้างอุตสาหกรรม
ภายในเป็นปึกแผ่นขึ้นได้ในเวลาอันรวดเร็ว และนำไปสู่ยุคของ "จักรวรรดินิยมผิวเหลือง"

ศูนย์วิทยพัทยาการ

ในช่วง ๑๘๗๑-๑๘๗๕ ประมาณกันว่าภาษีที่ดินที่เก็บได้นั้น คิดเป็น ๔๕-๕๓ %
ของรายได้ภาษีอากรทั้งหมดของรัฐ ขณะที่ภาษีธุรกิจเก็บในระดับที่ต่ำมาก ส่วนในค่าน
ของกิจการธนาคารนั้น ในปี ๑๘๘๒ ที่มีการตั้งธนาคารกลางแห่งชาติเป็นครั้งแรกนั้น ขณะนั้น
มีสาขาย่อย ๆ อยู่แล้วถึง ๑๕๒ แห่งทั่วประเทศ กู Ibid., pp. 53-56.

ในเอเชียด้วย รัชชณะศึก ๆ กันจากสงครามกับจีน (ค.ศ. ๑๘๙๔-๑๘๙๕) และกับรัสเซีย (ค.ศ. ๑๙๐๔-๑๙๐๕) นอกจากจะนำมาซึ่ง เกิดวิกฤติและศักดิ์ศรีของทหารอันนำสู่ความรู้สึกชาตินิยมอย่างรุนแรงในเวลาต่อมาแล้ว รัชชณะแต่ละครั้งก็หมายถึงการเข้าไปสาบสูญผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจจากผู้เอื้ออภัย ผลประโยชน์ของกลุ่มทุนผูกขาดและรัฐบาลที่ได้จากจีน จากการผนวกไต้หวัน (๑๘๙๕) และการรุกรานเกาหลี (๑๙๑๐) นั้น มีมหากาฬ ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจจากดินแดนเหล่านี้เป็นสิ่งจำเป็นยิ่งสำหรับญี่ปุ่นซึ่งขาดแคลนวัตถุดิบพื้นฐานหลายอย่างสำหรับการ เปลี่ยนโครงสร้างประเทศไปสู่ประเทศอุตสาหกรรม ทว่าทางกลางบรรยากาศการเมืองระหว่างประเทศในยุคนั้น ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจย่อมจะไต่มาและรักษาไว้ได้ด้วยนโยบายต่างประเทศแบบจักรวรรดินิยมเท่านั้น ขณะเดียวกัน การทำสงครามก็ต้องการทุน วัตถุดิบ อาวุธและอาหารจำนวนมากมาเป็นพื้นฐานเช่นกัน การขยายตัวของทุนนิยมญี่ปุ่น ลัทธินิยมทหาร และการเป็นจักรวรรดินิยมในเอเชีย จึงล้วนเป็นปัจจัยที่ถึงพาท้ายกันเป็นลูกโซ่

ในจีนนั้น ปี ๑๙๓๖ ญี่ปุ่นสามารถควบคุมการลงทุนได้ถึง ๔๐ % ของปริมาณการลงทุนจากต่างประเทศทั้งหมดในจีน ซึ่ง ๒๓ % ของการลงทุนของญี่ปุ่นในจีนนั้นกระจุกตัวอยู่ที่แมนจูเรีย ส่วนในภาคอุตสาหกรรมการผลิต (manufacturing sector) นั้น ในปี ๑๙๓๖ ญี่ปุ่นคุมปริมาณเงินทุนได้ถึง ๔๐.๓ % ของการลงทุนจากต่างประเทศทั้งหมดในภาคนี้ ดู Chi-ming Hon, Foreign Investment and Economic Development in China (1840-1937) (Massachusetts : Harvard University Press, 1965), p. 81. ส่วนในเกาหลีและไต้หวัน ซึ่งญี่ปุ่นถือเป็นอาณานิคมนั้น ญี่ปุ่นเข้าไปผูกขาดผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจกับผู้เดียว โดยทั้ง ๒ แห่งเป็นแหล่งอาหารและวัตถุดิบสำหรับญี่ปุ่น และเป็นตลาดระบายสินค้าออกจากญี่ปุ่นด้วย

ดังนั้น เมื่อสหรัฐเข้ายึดครองญี่ปุ่นหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ พร้อมกับเจตนารมณ์ที่จะ "ปลุกลาวัช" ญี่ปุ่นนั้น แผนการแยกสลายกลุ่มไช้มัคสึจึงกลายเป็นโครงการสำคัญ เพราะสหรัฐตระหนักดีถึงพลังอำนาจและบทบาทของ กลุ่มนี้ที่อยู่เบื้องหลังความเป็นจักรวรรดินิยม ทว่า โครงการนี้มีได้สัมฤทธิ์ผลโดยสมบูรณ์ เพราะรากฐานและอิทธิพลอำนาจของไช้มัคสึมิได้ถูกทำลายราบคาบ ส่วนที่ตก "แยกสลาย" จริง ๆ ก็คือบริษัทยอนฮวา อันเป็นหัวใจของการผูกอำนาจของ "ตระกูล" ที่เป็นเจ้าของไช้มัคสึที่แท้จริง เท่านั้น ทำให้ระบบบริหารแบบรวมศูนย์อำนาจแบบแนวแตกสลายลง แต่ทว่ากลุ่มธนาคารอื่นเป็นเส้นเลือดสำคัญของแต่ละกลุ่มยังไม่ถูกยกสลาย และความจริงที่ถกเถียงและความผูกพันอย่างลึกซึ้งของพนักงานและผู้บริหารระดับรอง เป็นจำนวนมากของ ไช้มัคสึก็ยังคงอยู่ การกินร้นต่อสู้ของกลุ่มไช้มัคสึและอิทธิพลของกลุ่มในรัฐบาล แรงกดดันจากกลุ่มนายทุนอเมริกันที่มีผลประโยชน์แนบเนื่องกับไช้มัคสึ ตลอดจนภัยสงครามเย็นที่ทำให้สหรัฐตกลงใจจะลงนามาทุบเบียดญี่ปุ่นขึ้นเป็นบารการสกัดกั้นการขยายตัวของคอมมิวนิสต์เหล่านี้ ล้วนเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้โครงการแยกสลายไช้มัคสึของสหรัฐบรรลุผลตรงข้ามกับที่ตั้งใจไว้ในตอนแรก และเมื่อผนวกกับมาตรการอื่น ๆ ของสหรัฐในการฟื้นฟูระบบเศรษฐกิจญี่ปุ่นก็ทำให้กลุ่มธุรกิจยักษ์ใหญ่ฟื้นตัวขึ้นอย่างรวดเร็ว จากโครงสร้างเดิมที่หลงเหลืออยู่ และภายในต้นทศวรรษ ๑๙๖๐ โลกก็โคจรจึกกลุ่มไคเรทสุ (Keiretsu หมายถึง linked group) ในฐานะยักษ์ใหญ่ที่กุมบังเหียนเศรษฐกิจของญี่ปุ่นไว้ ลักษณะที่ต่างจาก ไช้มัคสึก็คือ ไม่มีการรวมอำนาจการ เป็นเจ้าของ และการบริหารไว้ในมือตระกูลสำคัญของกลุ่มเพียงตระกูลเดียวอีก

ศูนย์วิทยพัทยาการ

ดูรายละเอียดของโครงการแยกสลายไช้มัคสึได้ใน Thomas Bisson, Zaibutsu Dissolution in Japan (Berkeley: University of California Press, 1954).

สำหรับโคเรเชีย นั้น ลักษณะการ เป็น เจ้าของจะกระจายออกสู่มหาชนในคลาชั้น และ อำนาจในการบริหารจะอยู่กับกลุ่มผู้บริหาร ซึ่งมีโครงสร้างอำนาจและการควบคุมกดดัน ขึ้นไปเป็นปิรามิดจากระดับหัวหน้าแผนก ผู้จัดการฝ่ายขึ้นไปจนถึงประธานบริษัท ส่วนการ เชื่อมโยง เกาะกลุ่มกันของบริษัทในเครือโคเรเชียแต่ละแห่งนั้น จะมีลักษณะต่าง ๆ ๔ รูป - แบบดังนี้คือ ประการแรก การถือหุ้นร่วมกัน ซึ่งหมายถึงการที่บริษัทหลักที่สำคัญ ๆ ของ กลุ่มซึ่งมีอยู่หลายบริษัทจะเข้าไปถือหุ้นในบริษัทในเครือ ซึ่งจะทำให้เกิดโยงใยเครือข่าย (network) ของการถือหุ้นความเกี่ยวกันไปมาภายในกลุ่ม ประการที่ ๒ คือการบริหาร งานเชื่อมโยง โดยมีการแลกเปลี่ยนผู้บริหารภายในกลุ่มบริษัทในเครือ ซึ่งทำกันในระดับ สาขาในต่างประเทศด้วย ในไทยเอง แทบทุกบริษัทญี่ปุ่นจะมีการส่งตัวผู้บริหารระดับสูง และระดับกลางจากญี่ปุ่นมาสับเปลี่ยนกันเป็นประจำ ประการที่ ๓ คือการสั่งทางการเงินกับธนาคารของกลุ่ม ซึ่งมีอิทธิพลมากอันเนื่องมาจากพฤติกรรมการประกอบธุรกิจ ในญี่ปุ่นที่มีกรณีการสั่งทางการเงิน เครดิตจากธนาคารในระดับที่สูงมาก ธนาคารประจำกลุ่ม จึงมีบทบาทในการควบคุมการบริหารและกิจการของบริษัทในเครือด้วย ประการที่ ๔ คือการมีความสัมพันธ์กับบริษัทการค้าประจำกลุ่ม (Sogo Shosha หรือ trading company) ซึ่งจะมีบทบาทช่วยเหลือด้านการตลาด การบริหาร และการให้ข่าวสาร ข้อมูลแก่บริษัทในเครือเป็นที่ทราบกันดีว่า บริษัทการค้าของญี่ปุ่นนั้นมีเทคโนโลยี อุปกรณ์ ศักยภาพ ตลอดจนความเจริญก้าวหน้าการตลาดสูงมาก จึงทำให้มีบทบาทครอบคลุมไปใน แทบทุกสาขาการผลิต ประการสุดท้ายคือการมีสภาคณะกรรมการร่วมที่มาจากผู้บริหาร ระดับสูงสุดในกลุ่มที่ จะมาประชุมกันเป็นประจำ เพื่อกำหนดนโยบายและทิศทางของกลุ่ม

ข้อมูลจากคลาชั้นแห่งญี่ปุ่นชี้ให้เห็นว่า จำนวนปัจเจกชนที่เป็นเจ้าของหุ้น เพิ่มขึ้นอย่างน่าทึ่งจาก ๑.๗ ล้านคน เป็นมากกว่า ๑๗ ล้านคน (ปี ๑๙๔๖-ปี ๑๙๗๕) แต่เมื่อพิจารณาหุ้นของบริษัทในคลาชั้นนี้ ก็พบว่า ๔๕ % ของจำนวนเจ้าของหุ้น (๑๖.๒๕ ล้านคน) มีส่วนในการเป็นเจ้าของหุ้นเพียง ๑๓ % ของจำนวนหุ้นทั้งหมด ขณะที่ ๐.๔ % ของจำนวนเจ้าของหุ้น (๐.๑๕ ล้านคน) ถือหุ้นอยู่ในมือถึง ๗๑ % ของจำนวนหุ้นทั้งหมด กลุ่มคนส่วนน้อยนี้ก็คือบรรดาคนกลุ่มผูกขาดและผู้บริหารระดับสูงของบริษัท

นั่นเอง ดู Rob Steven, "The Japanese Bourgeoisie," Bulletin of Concerned Asian Scholars (April-June 1979): 3.

ในปี ๑๙๙๕ โคะเรทสฺทั้ง ๑๓ แห่ง มีส่วนแบ่งยอดขายทั้งสิ้นในแต่ละสาขา การผลิตครั้งนี้คือ ๘๖.๑ % ของการผลิตปิโตรเลียม ๘๗.๐ % ของการก่อสร้าง ๘๘.๖๒ % ของเครื่องจักรในการขนส่ง ๘๖.๓ % ในการผลิตเหล็กและโลหะ เป็นต้น นอกจากนี้ หลังในอาณาจักรธุรกิจแล้ว กลุ่มโคเรทสฺยังเป็นแกนนำในการจัดตั้งสถาบันที่คอยประสาน ประโยชน์ของอุตสาหกรรม และต่อรองกับรัฐบาลนั้น ก็คือองค์การโคเคนเร็น (Keidanren แปลว่า The Federation of Economic Organizations) ซึ่งมีอิทธิพลอย่างมากต่อนโยบาย รัฐบาลในเรื่อง ค่าจ้างแรงงาน ราคาสินค้า อัตราดอกเบี้ย นโยบายภาษี ตลอดจน การค้าการลงทุนในต่างประเทศ และนโยบายต่างประเทศ แม้จนกระทั่งการเมืองภายใน ของญี่ปุ่นเองก็ไม่พ้นที่จะหัวพันกับยุทธวิธีอิทธิพลในอาณาจักรธุรกิจ

การขยายตัวทาง เศรษฐกิจและความมั่นคงในเอเชียหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒

ก. ปัจจัยระดับสากลที่กำหนดบทบาทของญี่ปุ่น

"เนื่องจากศักยภาพทาง เศรษฐกิจของญี่ปุ่นกำลังขยายตัว เราจึงควรร่วมมือ อย่างแข็งขันกับสหรัฐเพื่อช่วยเหลือ (โลกที่ ๓) อันเป็นมาตรการตอบโต้อันหนึ่งข้อศรัท ที่ แข็งแกร่งของเรา ซึ่งโคเคอ ๆ พัฒนายุทธศาสตร์สงครามเย็นจากการประ จัตุญหน้าควม กำลังอาวุธ มาเป็นการแข่งขันทาง เศรษฐกิจ" ๒

คำแถลงต่อวุฒิสภาของนาย Aiichiro Fujiyama รัฐมนตรีต่างประเทศ ของญี่ปุ่น ในวันที่ ๑๔ มิถุนายน ๑๙๖๐ นั้น สะท้อนจุดยืนและวิธีการอันเป็นสาระหลัก ของยุทธศาสตร์ความมั่นคงของญี่ปุ่น ภายใต้สภาพแวดล้อมทางการเมือง โลกในระบอบใหม่

จากการจัดลำดับของ Dodwell Marketing Consultants โคะเรทสฺ ทั้ง ๑๓ แห่งได้แก่ Mitsubishi, Mitsui, Sumitomo, Fuji, Dai-ichi Kangyo, Sanwa, Nippon Steel, Hitachi, Nissan, Toyota, Matsushita, Toshiba และ Tokyo ประมาณกันว่าในปี ๑๙๗๒ บริษัทต่าง ๆ ในเครือโคเรทสฺทั้ง ๑๓ แห่งนี้ รวมกันมีประมาณ ๗๐๔ บริษัทยักษ์ และบริษัทขนาดกลาง

๒ Morinosuke Kajima, Modern Japan's Foreign Policy (Tokyo: Charles E. Tuttle Co., 1969), pp. 66-67.

ไค้คี่ยัง สาเหตุที่ทำให้ปัจจัยเศรษฐกิจมีความสำคัญมากในฐานะเครื่องมือของรัฐ และ
 พื้นฐานพลังอำนาจแห่งชาติก็คือ ประการแรกสืบเนื่องมาจากความล้มเหลวของการใช้
 ลัทธินิยมทหารมาสนองนโยบายต่างประเทศแบบจักรวรรดินิยมในยุคก่อนสงครามโลก
 ครั้งที่ ๒ ซึ่งนำไปสู่การเสียดุลยภาพของพลังอำนาจระหว่าง "ขั้วอำนาจ" ทั้งหลาย
 ในยุคนั้น ความขัดแย้งที่ลงเอยด้วยความยับเยินของญี่ปุ่นในสงครามโลกครั้งที่ ๒ จึง
 ทำให้ผู้นำในยุคต่อมาหันหลังให้กับการใช้กำลังทหารมาเป็นเครื่องมือเสริมสร้างความ
 มั่นคงอีก ประการที่ ๒ คือ ความเปลี่ยนแปลงของระบบโลกในช่วงนั้น หลังสงคราม
 โลก ลัทธิอาณานิคมได้ถูกแทนที่ด้วยการเกิดใหม่และการเรียกร้องเอกราชของกลุ่ม
 ประเทศโลกที่ ๓ ยุคนั้นจึงเป็นยุคแห่งอุดมการณ์ประชาธิปไตย อันมีสหรัฐอเมริกาโคกเค้น
 ขึ้นมาในฐานะผู้นำโลกเสรี ต่อมาชัยชนะของจีนคอมมิวนิสต์ตามมาด้วยการผนวกเกาหลี
 เหนือเข้าด้วยกันเมื่อต้นทศวรรษ ๑๙๕๐ ไค้ทำให้บรรยากาศของระบบโลกก้าวเข้าสู่
 ยุคสงครามเย็น ความเชื่อในทฤษฎีโคมิโน ทำให้สหรัฐกังวลอยู่กับการ "ปิดล้อม"
 การขยายตัวของฝ่ายตรงข้ามในเอเชีย และจากฐานะของผู้ปกครองญี่ปุ่นในขณะนั้น
 ทำให้สหรัฐหันมาเลือกที่จะสร้างญี่ปุ่นให้เป็นฐานที่มั่นของโลกเสรีในภูมิภาคนี้ ซึ่งจะทำได้
 ก็โดยการฟื้นฟูระบบเศรษฐกิจของญี่ปุ่นเสียก่อน โครงการปฏิรูปที่ดิน* โครงการแยก
 สลายโซบะที่ลึง เอย์คัยการให้กำเนิดกลุ่มโคเร็ทสูซึ้นแทนที่ แผนการเศรษฐกิจของ

*โครงการปฏิรูปที่ดินในญี่ปุ่น จัดได้ว่าสมบูรณ์ที่สุดแห่งหนึ่งในโลก จำนวนชาวนา
 ที่มีที่ดินเป็นของตนเองเพิ่มจาก ๓๔ % (๑๙๔๗) เป็น ๗๐ % ในปลายปี ๑๙๕๐ ทำให้
 ผลผลิตการเกษตรขยายตัวทั้งแง่ปริมาณและคุณภาพ ในระดับรวมเป็นการเพิ่มกำลังซื้อ
 และการขยายตัวของตลาดภายใน นอกจากนี้ นโยบายการเมืองของการปฏิรูปนี้ก็ยิ่ง
 ช่วยให้การฐานของระบบทุนนิยมยังรากลึกใค้อย่างมั่นคงอีกด้วย นั่นก็คือการปฏิรูป
 ไค้เปลี่ยนแปลงความรู้สึกต่ออำนาจรัฐของชาวนา เขาที่ดินที่เคยถูกทูดริ้อย่างหนักมา เป็นความรู้สึก
 อนุรักษนิยมของชาวนาเจ้าของที่ดิน ไฟปฏิวัติที่เคยคุกรุ่นตลอดมาในชนบทจึงถูกจกัให้หายไป
 หมกสิ้น

กอร์จ (Dodge's Plan) การเปิดตลาดสหรัฐให้สินค้าญี่ปุ่น การดึงเอาญี่ปุ่น
 เข้าเป็นสมาชิก IMF และ GATT ตลอดจนการใช้ญี่ปุ่นเป็นฐานส่งเสริมและ
 อาวุธในสงครามเกาหลี^๒ ส่วนช่วยเหลือให้ระบบเศรษฐกิจของญี่ปุ่นให้แข็งแกร่งขึ้นอีก
 ทว่าอยู่บนพื้นฐานของการพึ่งพิงสหรัฐ ทั้งด้านวัตถุดิบ ตลาดและเทคโนโลยี^๓ สนธิสัญญา
 ร่วมป้องกันของทั้ง ๒ ประเทศที่ลงนามเมื่อเดือนกันยายน ๑๙๕๑ ที่เปิดทางให้สหรัฐ

กอร์จ เป็นที่ปรึกษาทางเศรษฐกิจของสหรัฐประจำกองทัพเรือของญี่ปุ่น
 ได้ประกาศแผนการกอร์จเมื่อเดือนมกราคม ๑๙๔๔ เนื้อหาหลักก็คือ ดึงญี่ปุ่นให้เข้ามา
 ในห่วงโซ่ระบบคอลลารักยภาพกำหนดอัตราแลกเปลี่ยนคงที่ให้ ๑ ดอลลาร์สหรัฐเท่ากับ
 ๓๖๐ เยน มีการปฏิรูประบบภาษีและแผนบรรเทาเงินเพื่อหลังสงคราม

^๒ ในระหว่างสงครามเกาหลี (๑๙๕๐-๑๙๕๓) สหรัฐได้สั่งซื้อสินค้าสิ่งทอและ
 อุปกรณ์การทหารจากญี่ปุ่นอย่างมหาศาล รายรับของญี่ปุ่นในช่วงนี้จึงสูงถึง ๒,๒๑๖ ล้านดอลลาร์
 ซึ่งทำให้ญี่ปุ่นสามารถซื้อวัตถุดิบ เครื่องจักรและเทคโนโลยีจากสหรัฐเพิ่มได้
 อีกก้อนหนึ่ง เพื่อมาใช้ในการพัฒนาอุตสาหกรรมภายใน

^๓ สหรัฐเป็นตลาดสำคัญยิ่งของญี่ปุ่น ส่วนแบ่งสินค้าออกจากญี่ปุ่นไปสหรัฐเพิ่ม
 จาก ๒๔ % ใน ๑๙๕๕ เป็น ๓๐.๗ % ใน ๑๙๖๐ ขณะเดียวกันญี่ปุ่นก็ต้องพึ่งสินค้าเข้า
 ประเภทสินค้าทุน เครื่องจักรและเทคโนโลยีจากสหรัฐเป็นอย่างมาก ญี่ปุ่นนำเข้าจาก
 สหรัฐถึง ๔๔ % ของการนำเข้าทั้งหมดในปี ๑๙๕๐ และ ๓๕ % ในปี ๑๙๖๐ ใน
 จำนวนนี้ประมาณ ๒๕ - ๓๐ % เป็นเครื่องจักรและอุปกรณ์เคมีสำหรับอุตสาหกรรมหนัก
 ที่ใช้เทคโนโลยีสูง ๆ อีกกว่า ๖๐ % เป็นอาหาร เชื้อเพลิงและวัตถุดิบ ส่วนเทคโนโลยี
 ที่ญี่ปุ่นรับจากต่างประเทศในช่วง ๑๙๕๐-๑๙๖๐ นั้น รับจากสหรัฐ ๕๗ % ของทั้งหมด
 และในจำนวนนี้ ๘๕ % เป็นเทคโนโลยีของอุตสาหกรรมหนัก

มีฐานทัณฑ์ในญี่ปุ่นต่อไปได้ ก็สะท้อนถึงความตึงตัง ความมั่นคงของญี่ปุ่นต่อสหรัฐ ตลอดจนทัศนคติที่สอดคล้องกันของผู้นำทั้ง ๒ ประเทศเกี่ยวกับภัยคุกคาม ความมั่นคงในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียง และ เอเชียตะวันออกเฉียงใต้

บทบาทของญี่ปุ่นในภูมิภาคนี้ก็คือ ช่วยในการสถาปนาระบบเศรษฐกิจเสรีนิยม อันมั่นคง เพราะการมีมาตรฐานการครองชีพที่ขึ้น (ซึ่งหมายถึง มาตรฐานในระบอบทุนนิยม) ย่อมจะเป็นปรากฏการณ์สำคัญที่สะกิดกันคอมมิวนิสต์ได้ การเติบโตอย่างรวดเร็วของเศรษฐกิจญี่ปุ่น ความขยันขันแข็งของประชาชนในชาติ และความก้าวหน้าของระบบเศรษฐกิจ เหล่านี้ล้วนผลักดันญี่ปุ่นให้เข้าอยู่ในตำแหน่งผู้นำที่เด่นชัดขึ้น... ญี่ปุ่นจะต้องเพิ่มบทบาทมากขึ้นในการดำรงไว้ซึ่งดุลยภาพในเอเชีย" ๒

ประเด็นที่น่าสนใจ เกี่ยวกับบทบาทของสองมหาอำนาจในภูมิภาคนี้ก็คือ การ "แบ่งหน้าที" และผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ สหรัฐนั้นเมื่อเล่นบทบาทผู้นำโลกเสรี จึงมุ่งตีก่อและประสานความสัมพันธ์ความมั่นคงกับผู้นำประเทศในเขตนี้โดยตรง สนธิสัญญาาร่วมป้องกัน เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่ลงนามกันในปี ๑๙๕๔ รวมถึง ข้อตกลงร่วม ในระบับทวิภาคี (bilateral agreements) ระหว่างสหรัฐกับไทย และ กับฟิลิปปินส์ ไต้หวันและเกาหลีใต้ แสดงให้เห็นความสำเร็จของสหรัฐในค่านนี้ นอกจากนี้ สหรัฐและธนาคารโลก (World Bank) อันเป็นองค์กรระดับสากลที่มีสหรัฐเป็นผู้อุปถัมภ์ รายใหญ่ที่สุดก็มิมีบทบาทสำคัญในการวางแผนพัฒนา เศรษฐกิจและอค์นิกคานิยมของ กลยุทธ์

สนธิสัญญาความมั่นคงร่วมกัน มีการแก้ไขอีกครั้งในเดือนมิถุนายน ๑๙๖๐ เนื้อหาหลักมุ่งให้ญี่ปุ่นช่วยสหรัฐรักษาควบคุมความมั่นคงในคาบสมุทรม เกาหลีและ เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยอนุญาตให้สหรัฐตั้ง ฐานทัณฑ์ในญี่ปุ่นและให้ญี่ปุ่นเสริมสร้างกำลังทหาร เพื่อค้ำเป็นตามยุทธศาสตร์ของสหรัฐ

๒ เป็นคำกล่าวของ Richard Nixon ในต้นปี ๑๙๖๗ Michael T. Klare, "The Nixon/Kissinger Doctrine and America's Pacific Basin Strategy," Bulletin of Concerned Asian Scholars (April-June 1975): 70.

การพัฒนาเศรษฐกิจแบบทดแทนการนำเข้าไปยังประเทศเขตนี ซึ่งยังผลให้การลงทุนจาก
ต่างประเทศเป็นจักรกลสำคัญของการพัฒนาไป สำหรับญี่ปุ่นนั้น เมื่อมีสหรัฐอเมริกาให้
เรี่ยวรือยในค่านเสถียรภาพและบรรยากาศที่เอื้ออำนวยต่อการลงทุน ญี่ปุ่นจึงก้าวเข้ามา
สวมบทบาทผู้ค้าและผู้ลงทุนรายใหญ่ในภูมิภาคนี้ ความสัมพันธ์กับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้
ก็แตกกลางทศวรรษ ๑๙๕๐ ถึงปลายทศวรรษ ๑๙๖๐ จึงออกมาในรูปความสัมพันธ์ทาง
เศรษฐกิจเป็นหลัก จนละเลยการสถาปนาความสัมพันธ์กันขึ้น ซึ่งเป็นเหตุให้ "ความ
รู้สึกต่อต้านสัตว์เศรษฐกิจ" เกิดขึ้นในภูมิภาคนี้ในเวลาต่อมา นอกจากนี้ เมื่อเปรียบเทียบ
เทียบเป้าหมายการลงทุนของ ๒ มหาอำนาจในภูมิภาคนี้ ในช่วงทศวรรษ ๑๙๖๐ จะเห็น
ว่าขณะที่สหรัฐมุ่งเน้นในอุตสาหกรรมหนัก โดยเฉพาะค่าน้ำมันและแก๊สธรรมชาติ และ
อุตสาหกรรมที่ก่อให้เกิดเทคโนโลยีสูง ๆ ซึ่งบรรษัทข้ามชาติขนาดยักษ์ของสหรัฐมี
ความได้เปรียบเปรียบเทียบสูงกว่านั้น ๒ บรรษัทข้ามชาติญี่ปุ่นซึ่งมีขนาดเล็กกว่ากลับ
ลงทุนหนักไปในด้านอุตสาหกรรมการผลิต (manufacturing sector) และสินค้าอุปโภค
บริโภค ^๓

ยุคการพัฒนาอุตสาหกรรมทดแทนการนำเข้าของไต้หวันและฟิลิปปินส์เริ่มใน
ต้นทศวรรษ ๑๙๕๐ ส่วนเกาหลีใต้ ไทยและมาเลเซียเริ่มใช้กลยุทธ์นี้ในช่วง ๑๙๕๕-๑๙๖๕
ขณะที่อินโดนีเซียเริ่มล่าช้ากว่าคือ เริ่มในปี ๑๙๖๕ หลังจากชุกการโน้มน้าวแนวทางเศรษฐกิจ
ชาตินิยมของนายพลซูฮาร์โตผู้ใกล้ชิดสหรัฐทำการรัฐประหารโค่นอำนาจ

^๓ คุรายละ เอียคการลงทุนของสหรัฐในอุตสาหกรรมน้ำมันในเอเชียได้ใน Mark
Selden, "American Global Enterprise and Asia," Bulletin of Concerned
Asian Scholars (April-June 1975).

^๓ Yoshihara ใ้ชี้ เหตุผลที่ขนาดการลงทุนของญี่ปุ่นเล็กกว่าสหรัฐว่า เป็นเพราะ
ประการแรก บริษัทของญี่ปุ่นมีขนาดเล็กกว่าเมื่อเทียบกับบริษัทข้ามชาติขนาดยักษ์ของสหรัฐ
ที่มีพัฒนาการและประสบการณ์มากกว่า ประการที่ ๒ รัฐบาลญี่ปุ่นควบคุมโครงการลงทุน
ขนาดใหญ่ในต่างประเทศอย่างเข้มงวดและใกล้ชิด เพราะเกรงจะทำให้เกิดปัญหาดุลชำระเงิน

บทบาทของญี่ปุ่นในภูมิภาคนี้จึงมีลักษณะเป็นรองและเป็นไปในทิศทางที่สหรัฐ
 วางเข็มทิศไว้ให้ก่อนแล้ว ญี่ปุ่นที่เพิ่งจะมาร่ำลึกลึกลงถึงความจำเป็นที่จะต้องเป็นตัวของ
 ตัวเองมากขึ้น ทั้งในค่านโยบายต่างประเทศและการวางแผนเศรษฐกิจก็หลังจากเกิด
 เหตุการณ์ Nixon shocks ในปี ๑๙๗๑ เมื่อสหรัฐหันไปปรับความสัมพันธ์กับจีน
 คอมมิวนิสต์อย่างฉับพลันโดยไม่แยแสพรายให้พันธมิตรซีกโลกที่สามอย่างญี่ปุ่นรอกอนเลย
 และตามมาด้วยการเพิ่มค่าธรรมเนียมพิเศษ (surcharge) ของสินค้าญี่ปุ่นที่ส่งไป
 สหรัฐอีกด้วย และโดยเฉพาะกับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ญี่ปุ่นที่เพิ่งจะตระหนัก
 ถึงการสถาปนาความสัมพันธ์แบบ "จากใจถึงใจ" (heart to heart relationship)
 ทามคำของนายกรัฐมนตรีฟูกุคะก็หลังจากที่ต้อง เผชิญกับคลื่นความรู้สึกต่อต้านญี่ปุ่น
 (anti-Japanese sentiment) ในประเทศแถบนี้ในช่วงปี ๑๙๗๔-๑๙๗๖ นั้นเอง

ข. เอเชียตะวันออกเฉียงใต้กับการเสริมความแข็งแกร่งของเศรษฐกิจญี่ปุ่น
 เป็นที่ทราบกันดีว่า "ยุคก้าวกระโดด" ของระบบเศรษฐกิจญี่ปุ่น เริ่มต้นในปี

๑๙๕๕ และขยายตัวอย่างรวดเร็วนับแต่นั้นมา เพียงแค่มายังกลางทศวรรษ ๑๙๖๐
 ญี่ปุ่นก็ถีบตัวขึ้นมาเป็นที่ ๓ ของโลกในค่านผลิตภัณฑ์ประชาชาติเบื้องต้น (gross
 national product) เป็นรองก็เฉพาะสหรัฐและรัสเซีย เงินตราต่างประเทศและ
 ทองคำสำรองเพิ่มขึ้นเป็น ๔ พันล้านดอลลาร์ในปี ๑๙๗๕ และตลอดช่วง ๑๙๕๐-๑๙๗๕
 อัตราการเจริญเติบโตก็เฉลี่ยประมาณ ๑๐% นักวิชาการหลายท่านได้วิเคราะห์

ประการที่ ๓ การพัฒนาอุตสาหกรรมในภูมิภาคนี้เพิ่งอยู่ในระยะเริ่มต้น ซึ่งการผลิตส่วนใหญ่
 ไม่ซับซ้อน มักเป็นการประกอบชิ้นส่วนที่สั่งเข้าจากต่างประเทศ หน่วยผลิตจึงมีขนาดเล็ก

๑ Kunio Yoshihara, Japanese Investment in Southeast Asia (Honolulu: University Press of Hawaii, 1978), pp. 38-39.

๒ Huge Patrick and Henry Rosovsky, Asia's New Giant: How the Japanese Economy Works (Washington D.C.: The Brooking Institution: 1976), p. 3.

๓ Herman Kahn, The Emerging Japanese Superstate (New Jersey: Prentice Hall, 1970), pp. 3-4.

ปัจจัยของความมหัศจรรย์ของระบบเศรษฐกิจดังกล่าวว่าเป็นผลจากการจัดระบบและวางแผนในการโยกย้ายทรัพยากรทุน แรงงานและเทคโนโลยีมาใช้ซึ่งมีประสิทธิภาพที่ยิ่งในการเปลี่ยนโครงสร้างการผลิตภายในให้เป็นประเทศอุตสาหกรรมเต็มตัวโดยระมัดระวัง และยอมให้อย่างมีข้อจำกัดในการรับทุนและเทคโนโลยีจากตะวันตกให้แทรกเข้ามาในระบบ^๑ ในที่นี้จะไม่วิเคราะห์รายละเอียดเหล่านั้น แต่จะตั้งข้อสังเกตประการหนึ่งคือ แม้ว่าระบบเศรษฐกิจญี่ปุ่นจะเติบโตขึ้นจากพื้นฐานของการขยายตัวของโครงสร้างการผลิตที่เชื่อมโยงในสาขาต่าง ๆ และการขยายตัวของตลาดภายใน (domestic-led growth) ก็ตามที ทว่าก็ต้องพึ่งพาทาภายนอกอย่างมาก (outward dependency) เพราะญี่ปุ่นขาดแคลนวัตถุดิบ และพลังงาน จากสถิติของกระทรวงการการระหว่างประเทศและอุตสาหกรรม (MITI : Ministry of International Trade and Industry) ในปี ๑๙๖๔ อัตราการนำเข้า วัตถุดิบสำคัญ ๆ มีดังนี้ น้ำมัน ๘๘.๖ % แร่เหล็ก ๘๖ % ทองแดง ๗๑.๗ % ถ่านหิน ๗๗.๖ % บ็อกไซต์ ๑๐๐ % กัมพูค ๘๕.๓ % นิกเกิล ๑๐๐ % ยูเรเนียม ๑๐๐ % ระบบเศรษฐกิจญี่ปุ่นจำกัดองค์การนำเข้ามหาศาลนี้ ซึ่งเงินสำหรับจ่ายก็ได้จากการส่งออก อย่างมหาศาลเช่นกัน ความสามารถในการเพิ่มการส่งออกทั้งแง่ปริมาณผลผลิตภายในและ ความสามารถในการรุกเข้าแสวงหาตลาดใหม่ ๆ อย่างมีประสิทธิภาพและคล่องตัวนี้เอง จึงเป็นพลังขับเคลื่อนที่ช่วยให้กลไกของระบบเศรษฐกิจทำงานได้ ขณะเดียวกัน ทั่วขบวนการ ผลิตเองก็มีวิวัฒนาการของมัน ความก้าวหน้าของเทคโนโลยีทำให้สามารถผลิตสินค้า บริโภคจากง่ายสบาย จนถึงการผลิตสินค้าชั้นกลางและสินค้าทุน ปัจจุบันการอุตสาหกรรม ของญี่ปุ่นขยับตัวรวดเร็วจนผลิตได้เกินความต้องการของประเทศ การแสวงหาตลาด

^๑ Ibid., Chapter 3.: Huge Patrick and Henry Rosovsky, Asia's New Giant: How the Japanese Economy Works; G.C. Allen, Japan's Economic Expansion; Miyoei Shinohara, Structural Changes in Japan's Economic Development (Tokyo: IDE, 1970).

^๒ Terutomo Ozawa, Multinationalism Japanese Style: The Political Economy of Outward Dependency (New Jersey: Princeton University Press, 1979), Table 5.1, p. 176.

ทางประเทศเพื่อระบายสินค้าจึงจำเป็นสำหรับความอยู่รอดของอุตสาหกรรม การค้าและการลงทุนในต่างประเทศจึงเป็นทั้งเหตุและผลของการเจริญเติบโตในอัตราสูงในระยะที่ผ่านมา ตั้งแต่ปลายทศวรรษ ๑๙๕๐ มาแล้วที่ผู้นำญี่ปุ่นมองเห็นความสำคัญของการสนับสนุนการส่งออก โดยเฉพาะไปยังประเทศกำลังพัฒนา นาย Takasaki

Tatsunosuke รัฐมนตรี MITI กล่าวเมื่อกลางปี ๑๙๕๕ ว่า "สิ่งแรกที่ควรสนับสนุนคือการเสนอความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจแก่ประเทศกำลังพัฒนาในรูปการให้กู้ การเพิ่มสินเชื่อเพื่อการส่งออก และการถ่ายทอดเทคโนโลยี" สินเชื่อเพื่อการส่งออกไปยังภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เพิ่มขึ้น ๕ เท่าจากปี ๑๙๕๔-๑๙๕๕ คือจาก ๒๒.๘ ล้านดอลลาร์ เป็น ๑๐๐.๗ ล้านดอลลาร์ และนับจากปี ๑๙๕๕ เป็นต้นมาก็มียอดสูงขึ้นเรื่อย ๆ เครื่องมือที่ช่วยในการเพิ่มกำลังซื้อสินค้าญี่ปุ่นของโลกที่ ๓ ก็ยังมีการจ่ายค่าปริมาณรวมสงคราม และการให้กู้ภาครัฐบาล ค่าปริมาณรวมสงครามจำนวนพันล้านดอลลาร์ได้ถูกแจกจ่ายให้พม่า ฟิลิปปินส์ อินโดนีเซียและเวียดนามใต้ และอีก ๕๐๐ ล้านดอลลาร์ในรูปของเงินช่วยเหลือเปล่าแก่เกาหลีใต้ กัมพูชาและมาเลเซีย ในไทยระยะ ๑๙๖๑-๑๙๗๕ เงินที่ได้รับจากธนาคารเพื่อการส่งออก (EXIM Bank: Export Import Bank of Japan) และกองทุนเพื่อความร่วมมือทางเศรษฐกิจภาคพื้นทะเล (OECF: Overseas Economic Cooperation Fund of Japan) เป็นจำนวนเงิน ๑๖,๕๐๐ ล้านบาทหรือเท่ากับ ๒๐.๗๓ % ของยอดเงินกู้ต่างประเทศทั้งหมดในช่วงนั้น เป้าหมายของเงินเหล่านี้มักจะเป็นโครงการสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ การสร้างถนนหรือโรงงานไฟฟ้า ซึ่งทำให้ประเทศเหล่านี้ซื้อวัสดุอุปกรณ์รวมทั้งบริการจากญี่ปุ่นเพื่อใช้ในโครงการเหล่านั้น อีกต่อหนึ่ง ในทศวรรษ ๑๙๖๐ สินค้าอุตสาหกรรมจากญี่ปุ่นที่มีต้นทุนการผลิตต่ำ และราคาถูกก็ได้เริ่มหลั่งไหลเข้าตลาดสหรัฐและยุโรปและเอเชีย ตารางที่ ๑ แสดงประเภทสินค้าส่งออกที่สำคัญ ตลอดจนมูลค่าการขายใหญ่ของญี่ปุ่น

ดูคำสัมภาษณ์ในหนังสือพิมพ์ Nihon Keizai Shimbun เมื่อวันที่ ๑๕

กรกฎาคม ๑๙๕๕ ดู Nakano Kenji, "Japan's Overseas Investment Pattern and FTZs," p. 36.

ข้อมูลจากสภาพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ อ้างถึงใน Grit Permtanjit, Political Economic of Dependent Capitalist Development: Study on the Limits of the Capacity of the State to Rationalize in Thailand (Bangkok: CUSRI, 1982), p. 78.

ตารางที่ ๑. ภาพการส่งออกของญี่ปุ่นหลังสงคราม

(หน่วย: ล้าน ดอลลาร์, \$)

	๑๙๕๐	๑๙๕๕	๑๙๖๐	๑๙๖๕	๑๙๗๐	๑๙๗๕
จำนวนส่งออกทั้งหมด	๔๒๔	๒,๐๑๑	๔,๐๕๕	๘,๕๕๓	๑๙,๓๑๘	๕๕,๕๓๖
เปรียบเทียบโครงสร้างแบ่งตามประเภทสินค้า						
สินค้าประเภทสิ่งทอ	๔๘.๑	๓๗.๒	๓๐.๒	๑๘.๗	๑๒.๕	๗.๓
เคมีภัณฑ์	๑.๘	๕.๑	๔.๕	๖.๕	๖.๔	๗.๓
โลหะ	๑๘.๓	๑๙.๐	๑๙.๐	๒๐.๓	๑๙.๗	๒๔.๗
เครื่องจักร	๙.๙	๑๓.๙	๒๕.๕	๓๕.๒	๔๖.๓	๕๐.๓
เปรียบเทียบโครงสร้างแบ่งตามเขตที่ส่งออก						
เขตประเทศพัฒนา	๔๒.๐	๓๘.๘	๔๗.๙	๕๐.๙	๕๘.๐	๔๗.๖
(เขตอเมริกา)	(๒๘.๐)	(๒๒.๓)	(๒๗.๒)	(๒๘.๓)	(๓๐.๗)	(๒๓.๑)
เขตประเทศกึ่งพัฒนา	๕๕.๖	๕๙.๒	๕๐.๗	๔๓.๙	๔๐.๕	๔๕.๘
(เอเชียตะวันออกเฉียงใต้)	(๔๔.๘)	(๓๕.๘)	(๓๒.๒)	(๒๖.๐)	(๒๕.๘)	(๒๒.๘)
เขตประเทศสังคมนิยม	๒.๕	๑.๙	๑.๘	๕.๗	๕.๘	๗.๑

ที่มา : สมุคปกขาวพาณิชย์

อ้างอิงใน สุวินัย ภรณวลัย, โครงสร้างเศรษฐกิจญี่ปุ่นกับการพัฒนาระบบทุนนิยมโลกหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ (กรุงเทพฯ :

สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๓), หน้า ๒๘.

จากตารางดังกล่าว เห็นได้ว่าประเทศเหล่านี้ยกเว้นอินโดนีเซียล้วนชากุล การค้ากับญี่ปุ่น ซึ่งเป็นคู่ค้ารายสำคัญ เราจะเข้าใจสาเหตุของการชากุลนี้ไว้ดังนี้ เมื่อศึกษาความสัมพันธ์ของการค้าและการลงทุนโดยตรงของญี่ปุ่นในภูมิภาคนี้ เป้าหมาย การลงทุนของญี่ปุ่นในเอเชียก็เพื่อสกัดเอาวัตถุดิบที่มีมากมายกลับไปป้อนโรงงาน อุตสาหกรรมของญี่ปุ่น และเพื่อระบายสินค้าและวัตถุดิบจากญี่ปุ่นมาป้อนโรงงาน อุตสาหกรรมในประเทศเหล่านี้ที่ญี่ปุ่นไปลงทุนอยู่ สถิติปี ๑๙๘๖ จาก MITI ซึ่ง ให้ความเห็นว่าการลงทุนทั้งหมดในเอเชียนั้น ๔๔.๓ % เป็นการลงทุนในภาคอุตสาหกรรม การผลิต (manufacturing sector) และ ๓๒.๔ % เป็นการลงทุนในสาขาที่สกัด ทรัพยากรธรรมชาติออกมา (extracting sector) และเมื่อพิจารณาการลงทุน โดยตรงทั้งหมดทั่วโลกของญี่ปุ่นรวมกัน การลงทุนเพื่อสกัดทรัพยากรจากเอเชียคิดเป็น ๓๐.๔ % ของการลงทุนในสาขานี้ทั่วโลก และการลงทุนในสาขาอุตสาหกรรมในเอเชีย ก็เป็น ๓๙.๕ % ของการลงทุนในสาขานี้ทั้งหมดเช่นกัน

ดังนั้น โครงสร้างสินค้าออกของประเทศในภูมิภาคนี้ไปยังญี่ปุ่นจึงเป็นสินค้า ชั้นปฐม (primary goods) เป็นส่วนใหญ่ และในขณะที่ญี่ปุ่นเป็นผู้รับซื้อรายใหญ่ สินค้าเหล่านั้นกลับเป็นปริมาณน้อยนิดเมื่อเทียบกับจำนวนทั้งหมดที่ญี่ปุ่นนำเข้า ในขณะที่ ญี่ปุ่นซื้อน้ำมันจากอินโดนีเซียถึง ๗๐-๘๐ % ของการส่งน้ำมันออกทั้งหมดของประเทศนั้น ปริมาณนี้กลับเป็นเพียง ๑๒-๑๕ % ของการนำเข้าน้ำมันทั้งหมดของญี่ปุ่น^๒ ในช่วง

Terutomo Ogawa, Multinationalism, Japanese Style: The Political Economy of Outward Dependency, 2: 23.

^๒ Franklin B. Weinstein, "Multinational Corporations and the Third World: the Case of Japan and Southeast Asia," International Organisation 30 (summer 1976): 381.

๑๙๗๐-๑๙๗๑ ไทยส่งออกสินค้าประเภทอาหารและสิ่งมีชีวิตและ เครื่องดื่มและยาสูบไป
ยังญี่ปุ่นเป็นจำนวน ๒๑.๗๓ % และ ๓๔.๕๓ % ของการส่งออกสินค้าทั้ง ๒ ประเภท
ทั้งหมดตามลำดับ ทว่าปริมาณมีค่าเท่ากับ ๓.๘๗ % ของการนำเข้าสินค้าทั้ง ๒ ประเภท
ทั้งหมดของญี่ปุ่น เช่นเดียวกัน สินค้าประเภทแร่ เหล็ก ทองแดง นิกเกิล ใยแก้ว
แม้ญี่ปุ่นจะส่งจากอินโดนีเซีย มาเลเซีย ไทย แคนาดา สวิสเซอร์แลนด์ ออสเตรเลีย
และแหล่งแร่อื่นในแอฟริกาใต้ และจากสถิติกระทรวงการคลังญี่ปุ่นในปี ๑๙๗๒
นั้น ส่วนแบ่งของมูลค่าการนำเข้าจากประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ของมูลค่าการ
นำเข้าทั้งหมดของญี่ปุ่นมีดังนี้ จากฟิลิปปินส์ ๑.๓ % อินโดนีเซีย ๒.๖ % สิงคโปร์
๑.๑ % มาเลเซีย ๒.๔ % และไทย ๑.๑ % และส่วนแบ่งของมูลค่าการส่งออก
จากญี่ปุ่นไปยังประเทศเหล่านี้ของมูลค่าการส่งออกทั้งหมดของญี่ปุ่นในปีนั้นก็คือ ไบยัง
ฟิลิปปินส์ ๑.๖ % อินโดนีเซีย ๒.๑ % สิงคโปร์ ๒.๔ % มาเลเซีย ๑.๒ %
และไทย ๑.๖ % ข้อมูลนี้ชี้ถึงความสัมพันธ์ทางการค้าที่ไม่เท่าเทียมกันระหว่าง
ญี่ปุ่นกับกลุ่มประเทศนี้ ความสามารถในการแสวงหาแหล่งวัตถุดิบและตลาดจากแหล่ง
ที่หลากหลายทำให้ญี่ปุ่นได้เปรียบในขณะที่ประเทศเหล่านี้ต้องพึ่งญี่ปุ่นในฐานะผู้ขายและ
ผู้รับซื้อรายใหญ่

Seiji Naya and Narongchai Akrasanee, Thai-Japanese
Economic Relations: Trade and Investment. (Bangkok: ECOCEN, 1974),
pp. 25-27.

ข้อมูลจากกระทรวงการคลังญี่ปุ่น อ้างถึงใน Nissho Iwai Corporation's
Economic Research Office. Statistical Profile of Japan 1981.

ตารางที่ ๒ ความไม่สมดุลของการค้าระหว่างญี่ปุ่นและอาเซียน (๑๙๘๐)

หน่วย : ล้านเหรียญสหรัฐ

ยกกรวม นำเข้า	ฐานของญี่ปุ่นในการค้าระหว่างประเทศของอาเซียน					ฐานของกลุ่มอาเซียนในการค้าระหว่างประเทศของญี่ปุ่น				
	นำเข้า จากญี่ปุ่น	%	ยกกรวม ส่งออก	ส่งออก ไป ญี่ปุ่น	%	การนำเข้า จากอาเซียน	%	การส่งออก ไป อาเซียน	%	
อินโดนีเซีย	๑๘,๒๓๓	๓,๘๕๕	๑๓,๘๘๘	๑๓,๑๖๓	๓๕.๓	๑๓,๑๖๓	๘.๘	๓,๘๕๕	๒.๓	
มาเลเซีย	๘,๘๒๘	๒,๐๖๑	๑๑,๘๘๘	๓,๘๓๑	๒๘.๑	๓,๘๓๑	๒.๘	๒,๐๖๑	๑.๖	
ฟิลิปปินส์	๖,๓๘๑	๑,๖๘๓	๘,๖๘๒	๑,๘๕๑	๘๒	๑,๘๕๑	๑.๘	๑,๖๘๓	๑.๓	
สิงคโปร์	๒๓,๓๓๑	๓,๘๑๑	๑๘,๕๒๑	๑,๘๐๓	๓.๘	๑,๘๐๓	๑.๑	๓,๘๑๑	๓.๐	
ไทย	๘,๒๐๘	๑,๘๑๓	๘,๓๙๑	๑,๑๑๘	๑๘.๓	๑,๑๑๘	๐.๘	๑,๘๑๓	๑.๕	
						การนำเข้าจากทั่วโลก		การส่งออกทั่วโลก		
						๑๘๐,๕๒๘	๑๐๐	๑๒๘,๘๐๓	๑๐๐	

ที่มา : MITI's White Paper on International Trade 1977-1982

Bank of Japan, Comparative International Statistics 1980-1982.

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ ๓ สัดส่วนการลงทุนในเอเชียของญี่ปุ่นแยกตามสาขาการอุตสาหกรรม
(๑๙๗๕)

สาขาอุตสาหกรรม	ทั่วโลก %	เอเชีย %	สัดส่วนของเอเชีย ในแต่ละสาขา %
อาหาร	๕.๕	๔.๓	๒๙.๔
สิ่งทอ	๒๒.๒	๓๔.๓	๖๕.๕
ไม้และเยื่อไม้	๑๐.๒	๕.๙	๒๒.๐
เคมีภัณฑ์	๑๕.๓	๗.๐	๑๗.๔
โลหะที่ผสมและไม้ผสม เหล็ก	๑๕.๓	๘.๗	๒๑.๖
เครื่องจักรกลที่ไม่ใช้ไฟฟ้า	๗.๔	๔.๒	๒๑.๘
เครื่องไฟฟ้า	๑๐.๓	๑๓.๖	๕๐.๒
อุปกรณ์การขนส่ง	๖.๔	๖.๑	๓๖.๕
อื่น ๆ	๗.๓	๑๑.๖	๖๐.๗
รวม	๑๐๐.๐	๑๐๐.๐	

ที่มา : MITI, ๑๙๗๕ อ้างถึงใน Terutomo Ozawa, Multinationalism, Japanese Style: The Political Economy of Outward Dependency, 3: 29.

จากตารางที่ ๓ จะเห็นได้ว่าสิ่งทอและเครื่องใช้ไฟฟ้าเป็นสาขาที่ญี่ปุ่นเข้าไปลงทุนมากที่สุด ในช่วงทศวรรษ ๑๙๖๐ นั้น การลงทุนของญี่ปุ่นในภูมิภาคนี้อาจจัดได้ว่าเป็นกลยุทธ์การลงทุนแบบทดแทนการส่งออก (Export substitution investment) เพราะในยุคนั้นประเทศกำลังพัฒนาซึ่งเคยเป็นลูกค้ารายสำคัญของญี่ปุ่นในแถบนี้พากันตื่นตัวกับการพัฒนาแบบทดแทนการนำเข้า มีการใช้กำแพงภาษีและมาตรการอื่น ๆ ปกป้องอุตสาหกรรมภายในจากสินค้าเข้าซึ่งส่วนใหญ่มาจากญี่ปุ่น ขณะเดียวกันก็เปิดประตูกว้างสำหรับการลงทุนจากต่างประเทศ จึงไม่น่าแปลกที่ ๘๐.๖ % ของแรงจูงใจของการลงทุนต่างประเทศทั้งหมดของญี่ปุ่นเป็นการลงทุนเพื่อรักษาสถาภาพ (secure-market motivation) ผลก็คือ โครงสร้างการนำเข้าจากญี่ปุ่นของประเทศเหล่านี้ก็เปลี่ยนจากสินค้าสำเร็จรูปที่เคยซื้อ มาเป็นสินค้าขั้นกลางและสินค้ากึ่งสำเร็จรูปแทน ครั้นมาถึงปลายทศวรรษ ๑๙๖๐ ทศวรรษ ๑๙๗๐ ก็ได้มีมูลเหตุจูงใจอีกหลายประการที่ผลักดันให้การลงทุนในเอเชียของญี่ปุ่นเพิ่มปริมาณขึ้น สาเหตุแรกก็คือค่าจ้างแรงงานในญี่ปุ่นที่สูงขึ้นอย่างรวดเร็ว ซึ่งเป็นเพราะแรงงานในประเทศมีน้อยกว่าความต้องการแรงงานของภาคอุตสาหกรรมที่ขยายตัวเร็วมาก ทั้งนี้ แรงงานราคาถูกในประเทศกำลังพัฒนาในภูมิภาคนี้จึงเป็นแรงจูงใจที่สำคัญ ประการที่ ๒ ก็คือ ปัญหาสิ่งแวดล้อมเป็นพิษภายในญี่ปุ่นเอง อันเป็นผลจากการพัฒนาอุตสาหกรรม ปรากฏว่าในญี่ปุ่นกฎหมายที่ต่อต้านและควบคุมสภาพแวดล้อมเป็นพิษมีลักษณะเข้มงวดมาก ปกป้องกันไว้ทุกด้านตั้งแต่สภาพแวดล้อมในน้ำ บนดินและในอากาศ ใ้รับการแก้ไขให้มีขอบเขตอำนาจครอบคลุมใช้บังคับได้ทั่วประเทศ และมีบทลงโทษสูงมาก^๓ การลงทุนเกี่ยวกับ

^๓ การสำรวจของ MITI ในปี ๑๙๗๓ อ้างในกลุ่มศึกษาไทยกับมหาอำนาจญี่ปุ่น, "เหตุที่ญี่ปุ่นต้องเป็นจักรวรรดินิยมทางเศรษฐกิจ" สังคมศาสตร์ปริทัศน์ ๑๓ (สิงหาคม-ธันวาคม ๒๕๑๔), ๕๒.

^๔ ตัวอย่าง เช่น ถ้าก่อให้เกิดสภาพแวดล้อมเป็นพิษโดยไม่ตั้งใจจะถูกปรับอย่างต่ำ ๓ ล้านเยนหรือจำคุกอย่างต่ำ ๓ ปี และถ้าเกิดมีผู้บาดเจ็บหรือเสียชีวิตจากการนั้นด้วยก็จะต้องปรับอย่างต่ำ ๕ ล้านเยนหรือจำคุกอย่างต่ำ ๗ ปี ดู Ibid., p. 57.

เคมีภัณฑ์ พลาสติกและอื่น ๆ จึงได้รับการโยกย้ายมาโลกที่ ๓ ซึ่งยังไม่มีกฎหมายหรือ
 มีกฎหมายที่ไม่เข้มงวดเท่ากับในญี่ปุ่น ประการที่ ๓ ในกลางทศวรรษ ๑๙๗๐ มี
 อุตสาหกรรมหลายอย่างถึงจุดอิ่มตัว ทำให้อัตรากำไรเริ่มคงที่ บริษัทผู้ผลิตจึงต้อง
 พยายามบุกเบิกแสวงหากาลาคและแหล่งลงทุนใหม่ที่จะให้ผลตอบแทนสูงกว่า ซึ่งรัฐบาล
 ก็ได้ให้การสนับสนุนอย่างมาก ในรายงานชื่อ Long-Term Vision of Industrial
 Structure ซึ่งจัดทำโดยกลุ่มนักวางแผนเศรษฐกิจ (think-tank) ของ MITI^{*}
 ในปี ๑๙๗๕ ระบุไว้อย่างชัดเจนว่า หากจะรักษาอัตราการเจริญเติบโตในอัตราสูง
 ไปอีก ๑๐ ปีละก็ ญี่ปุ่นจะต้องเปลี่ยนโครงสร้างการผลิต ไปเน้นอุตสาหกรรมที่ผลิต
 สินค้าระดับสูงที่ใช้เทคโนโลยีซับซ้อน (Highly Sophisticated Structure)
 และจะต้องโยกย้ายสาขาการผลิตที่ล้าสมัยในอิมตัว และอัตรากำไรเริ่มต่ำลงไปยัง
 ประเทศกำลังพัฒนา ซึ่งรวมถึงอุตสาหกรรมสิ่งทอ เยื่อไม้และสินค้าอุตสาหกรรมระดับ
 กลาง เช่น เหล็ก โลหะ เคมีภัณฑ์

* จากรายงานชื่อ Long Term Vision of Industrial Structure ซึ่ง
 เสนอออกมาในเดือนกันยายน ๑๙๗๕ โดยสภาคณะกรรมการโครงสร้างอุตสาหกรรม
 (Council on Industrial Structure) ซึ่งเป็นคณะที่ปรึกษาของ MITI อัน
 ประกอบด้วย นักธุรกิจ นายธนาคารระดับสูงของประเทศ และนักวิชาการด้านธุรกิจตลอด
 จนนักการทูตพาณิชย์ ดู Kenji Nakano, "Japan's Overseas Investment Patterns
 and FTZs," pp. 42-44.

ตารางที่ ๔ ผลตอบแทนการลงทุนในภูมิภาคต่าง ๆ (๑๙๗๓) แบ่งแยกตามสาขาการผลิต

สาขาอุตสาหกรรม	ภูมิภาค	อเมริกา	ลาติน	เอเชีย	ยุโรป	หมู่เกาะ	แอฟริกา	เอเชีย	บริษัทแม่
		เหนือ	อเมริกา						
เกษตรและป่าไม้และประมง		๓.๕	๑๐.๑	๗.๔		๔.๕	๔.๐	๗.๗	๔.๒
		๓.๑	๑๑.๗	๑๐.๒	-	๗.๑	๑๓.๓	๗.๓	๑.๔
เหมืองแร่		๔.๓	๑๐.๒	๔.๗		๗.๔	๐.๑	๖.๖	๓.๐
		๗.๒	๑๑.๒	๖.๕	-	๑๐.๖	๐.๒	๔.๓	๓.๔
สิ่งทอ		๗.๔	๖.๒	๔.๐	๔.๔	๔.๔	๕.๔	๗.๔	๓.๔
		๔.๖	๑๑.๐	๑๐.๐	๔.๖	๔.๒	๔.๓	๑๑.๐	๓.๖
กระดาษและเยื่อไม้		๔.๖		๑๑.๐		๓.๔		๗.๒	๒.๑
		๑๑.๓	-	๗.๐	-	๕.๔	-	๑๐.๓	๒.๓
เคมีภัณฑ์		๐.๖	๗.๓	๔.๐	๔.๐	๑๔.๖	๑.๑	๗.๖	๔.๐
		๐.๕	๑๑.๑	๑๑.๓	๔.๑	๑๐.๔	๕.๓	๑๑.๐	๔.๖
เหล็กและโลหะและแร่โลหะ		๔.๒	๓.๒	๔.๔	๔.๓	๗.๑	๗.๔	๕.๕	๒.
		๓.๒	๗.๐	๔.๐	๑๑.๗	๔.๔	๖.๒	๗.๔	
เครื่องจักรทั่วไป		๗.๓	๗.๗	๗.๔	๑๐.๕	๐.๒		๕.๓	
		๖.๕	๑๑.๓	๗.๐	๑๓.๕	๐.๓	-	๔.๓	
เครื่องจักรไฟฟ้า		๔.๔	๕.๓	๗.๕	๒.๑	๕.๔	๑๓.๔	๖.๐	
		๕.๕	๕.๔	๖.๐	๑.๗	๒.๔	๑๐.๐	๕.๒	
เครื่องจักรและอุปกรณ์การขนส่ง		๒.๕	๒.๕	๕.๗	๔.๗	๕.๒		๕.๗	
		๑.๒	๓.๓	๖.๓	๖.๖	๒.๑	-		
รวมสาขาอุตสาหกรรมการผลิต		๕.๒	๕.๕	๔.๕	๖.๕	๕.๖	๕.๖		
		๕.๕	๗.๗	๔.๐	๖.๗	๕.๕	๗.๗		

หมายเหตุ - ตัวเลขบรรทัดบนคืออัตรากำไรสุทธิต่อหนึ่งสินและทุน
 - ตัวเลขบรรทัดที่ ๒ คืออัตรากำไรสุทธิต่อยอดขาย
 - ทั้งหมดนี้เป็นการลุ่มตัวอย่างจาก ๑,๗๖๕ บริษัท

ตารางที่ ๔ ได้เปรียบเทียบให้เห็นระดับกำไรในภูมิภาค

เองแบ่งแยกตามสาขาอุตสาหกรรม เมื่อพิจารณาโดยรวมทุกสาขา เห็นได้ว่าทั้ง
ทอຍออกขายและอัตรากำไรก่อนหักเงินและทุนจากการลงทุนโดยตรงในเอเชียสูงที่สุดคือ
๔% และ ๘% ตามลำดับ สาขาที่หักกำไรได้ดีในเอเชียก็คือ สิ่งทอ กระดาษและเยื่อไม้
และเคมีภัณฑ์ ในขณะที่อัตรากำไรในบริษัทแม่ในญี่ปุ่นเองต่ำกว่าระดับเฉลี่ยในทุกรายการ
ดังนั้น สาขาการผลิตเหล่านี้ที่ญี่ปุ่นมีความได้เปรียบเปรียบเทียบกับต่างประเทศ "ส่งออก" ไป
ประเทศต่าง ๆ เพื่อที่จะนำกำไรกลับมาสู่ญี่ปุ่นเป็นการหมุนและส่งเสริมให้ระบบเศรษฐกิจ
ญี่ปุ่นมุ่งหน้าไปสู่การผลิตที่ซับซ้อนสูงขึ้น อันจะทำให้สามารถรักษายัตราการเจริญเติบโตใน
ระดับสูงต่อไปได้ จากรายงานการคาดการณ์อนาคตฉบับเดียวกันของ MITI ใ้ระบุ
ไว้ว่า ภายในปี ๑๙๘๕ ๑๐ % ของผลผลิตสิ่งทอ ๑๑.๖ % ของผลผลิตเคมีภัณฑ์และ
๑๘.๖ % ของผลผลิตกระดาษและเยื่อไม้ทั้งหมดของญี่ปุ่นจะมาจาก การลงทุนในต่างประเทศ
และสรุปได้กว้างว่า ในปี ๑๙๘๕ ๘.๘ % ของผลผลิตประชาชาติของญี่ปุ่นจะไ้จากการ
ลงทุนต่างประเทศ

ขอบเขตของอาณาจักรธุรกิจ ในสายพานของนักวางแผนเศรษฐกิจญี่ปุ่นจึงกิน
อาณาบริเวณกว้างขวางและกินความหมายลึกซึ้งกว่า เขตแดนของรัฐบาลตามนัยการเมือง
ระหว่างประเทศมากนัก "ขณะที่เขตแดนของรัฐบาลสามารถจำกัดได้แน่นอน และเกือบ
จะถาวรนั้น เขตแดนของอาณาจักรธุรกิจกลับมีลักษณะยืดหยุ่นและแปรรูปได้มากกว่า
บ่อยครั้งมีลักษณะซ้อนทับกันและกันภายใต้โครงสร้างระบบเศรษฐกิจโลกปัจจุบันที่มี
ลักษณะเป็นสากลมากขึ้นทุกที... ๒๒" ตามทัศนะนี้ การขยายพลังอำนาจแห่งชาติผ่าน
กิจกรรมทางเศรษฐกิจจึงทำไ้กว้างกว่ากิจกรรมทางการเมืองมากนั้ ประเทศไทยใน
ฐานะผู้เปิดประตูต้อนรับทุนจากญี่ปุ่นจึงควรที่จะตระหนักถึงความสำคัญของปัจจัยนี้อยู่เสมอ
เช่นกัน

Ibid., p. 44.

๒ แนวคิดเรื่อง เขตแดนอาณาจักรธุรกิจนี้ เป็นปรัชญาเบื้องต้นหลังแผนยุทธศาสตร์
การขยายตัวทางธุรกิจของกลุ่มธุรกิจและข้าราชการ ระดับสูงที่เสนอเค้าโครงเศรษฐกิจ
ระยะยาวออกมาเมื่อปี ๑๙๗๖ กู